

Művészeti nevelés és hagyományápolás a tótkomlói szlovák nemzetiségi óvodában

Bereczkiné Záluszi Anna

Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanító- és Óvóképző Kar, Budapest

A hazai nemzetiségek helyzetével foglalkozó kutatók időről időre számot vetnek azzal a ténnyel, hogy egyre kevesebben használják az anyanyelvüket a magyarországi szlovákság tagjai közül. Több tanulmányban olvasható, hogy a szlovák kisebbség gyorsan asszimilálódó, beolvadó közösséget képez, ezért különösen nagy jelentőséggel bír, hogy országszerte működnek olyan nemzetiségi óvodák, ahol a gyermekek a magyar mellett párhuzamosan tanulhatják a szlovák nyelvet. A tanulmány megismerteti az olvasót a dél-alföldi régió nagy múltú kulturális központjának számító Tótkomlóson található két tanítási nyelvű oktatási intézmény programjával, törekvéseivel.

Kulcsszavak: művészeti nevelés, kulturális tradíciók átörökítése, nyelvi-kommunikációs fejlesztés, szlovák nyelvű irodalmi, nemzetiségi hagyományápolás

„Az óvodai, iskolai nemzetiségi nyelvtanítás sikeressége egyéb tényezők mellett függ a tanult nyelv motivációs erejétől, attól, hogy ezt a nyelvet a család és a helyi közösség megéli-e, hogy a közoktatási intézményen kívül is van-e igény és mód a helyi nemzetiségi hagyományok ápolására, és a pedagógusok felkészültségétől, illetve a tanítás módszertanától.

(Jelentés..., 2011. 6. o.)

A magyarországi szlovákság számára az Alkotmányban biztosított jog, hogy az oktatás minden szintjén – az óvodától a felsőfokú képzésig – rendelkezessen az anyanyelvű részvétel lehetőségével, megfelelő színvonalon biztosíthassa a nyelvi képzést és a kultúra megőrzésére irányuló ismereteket. E jogokra építve a szlovák önkormányzatok, az országos és a helyi folklórcsoportok, civil szervezetek, hagyományápoló közösségek nagy hangsúlyt fektetnek arra, hogy minél korábbi életszakasztól bevonják a gyermekeket a játékos nyelvtanulásba, az évkör jeles napi eseményeibe.

A küldetés – intézményi keretek között megvalósítható – első lépése az óvodai nevelés és fejlesztés területein folyik. „A kisebbségi óvoda speciális jelentőségét két tényező adja. Egyrészt, a kisebbségi óvoda – az intenzív személyiségfejlesztésen belül, elvileg – a hatékony korai nyelvtanulás rendkívüli lehetőségét kínálja. Másrészt, az óvoda a kisebbségi hagyományápolás élményszerű megélésének terepeként a kisebbségi közösséghez tartozás, identitástudat formálásában is kivételes szerepet kaphat.” *(Jelentés..., 2011. 4. o.)*

Hazánkban többek között a Dél-Alföldön találunk olyan településeket, ahol nagyobb számú szlovákság él. Békés megyében legkorábban az írott források lapjain 1717-től követhetjük nyomon azoknak a szlovák telepeseeknek az útját, akiknek útja főleg Nógrád, Pest, illetve Heves-Külső-Szolnok megyéken keresztül vezetett dél felé, míg a honfoglalók másik útvonala Gömörön, Borsodon át vitt Békésbe. Békéscsabához hasonlóan Szarvasra, Mezőberénybe, Békésszentandásra, illetve Tótkomlóásra ezen a két útvonalon érkeztek szlovákok *(Chlebiczki, 2000. 27. o.)*.

A mai dél-alföldi régió szlovák nemzetiség lakta települései közül több helyen működnek olyan oktatási intézmények, amelyekben a gyermekek a magyarral párhuzamosan tanulhatják a szlovák nyelvet, részt vehetnek szlovák nyelvi-kommunikációs

és irodalmi foglalkozásokon és kultúraközvetítő eseményeken. Az egyik jelentős kulturális központnak számító Tótkomlóson¹ az 1948/49-es tanévtől működik két tanítási nyelvű általános iskola, ahol célnyelven oktatják a szlovák nyelv- és irodalom, a társalgás és a népismeret tantárgyakat, az éneket, a táncot és drámát, a természetismertet, a környezetismeret, a rajzot, a biológiát, a történelmet, a földrajzot pedig szlovák és magyar nyelven is tanítják (Czégény, 2010. 79. o.).

2013. szeptember 1-jétől az Országos Szlovák Önkormányzat fenntartása alá került, és az iskolához csatolt óvoda², a nemzetiségi nyelvhasználat és a hagyományörzés megmaradásának egyik fontos láncszemeként működik a településen. Az intézmény három homogén csoportjában a 3–7 éves korú gyermekek fejlesztése, jól körülhatárolt tevékenysége az Óvodai nevelés országos alapprogramja és a Nemzeti, etnikai kisebbség óvodai nevelési irányelvek alapján folyik, és megfelel azoknak az általános társadalmi igényeknek, amelyeket az alapidokumentumok megfogalmazznak. A célok és feladatok összhangban állnak az ÓNOAP azon pontjával, mely szerint: „a nemzetiséghez tartozó gyermekek óvodai nevelésében biztosítani kell az önazonosság megőrzését, ápolását, erősítését, átörökítését, nyelvi nevelését, és a multikulturális nevelésen alapuló integráció lehetőségét” (Magyar Közlöny, 2012. 28225. o.). Az óvodai küldetésnyilatkozatban hangsúlyos pontként kapott szerepet a nemzetiségi nevelés gondolata³, a helyi óvodai pedagógiai program szellemisége pedig a nyelv megszerettetésére, az identitástudat kialakítására és a művelődés iránti igény megalapozására irányul: „A nemzetiségi óvodai nevelés az óvodás korú gyermekek életkori sajátosságainak és egyéni fejlettségének megfelelően a nemzetiség nyelvének és kultúrájának megismerését és elsajátítását, a kulturális hagyományok átörökítését és fejlesztését szolgálja”⁴.

A szakirányú képzettséggel rendelkező diplomás kétnyelvű óvodapedagógusok már a beíratáskor széleskörűen tájékoztatják a magyar és szlovák gyökerekkel rendelkező szülőket a nemzetiségi kulturális értékek és a hagyománykincs megjelenéséről az óvodai életben. Játékos keretek között tájékozódnak az óvodába újonnan érkező gyermekek szlovák nyelvi szintjéről, a későbbiekben pedig minden kompetencia területére külön koncentrálnak mérve a gyermekek fejlődését. Az óvodavezető folyamatosan figyelemmel kíséri a gyermek–szülő, gyermek–gyermek, gyermek–óvónő, szülő–óvónő közötti kommunikációt, s e tapasztalatok függvényében alakulnak az egyénre szabott differenciálás cél- és feladatrendszerei, a műveltségterületek közötti koncentráció módjai.

Játékba ágyazott tervszerű nyelvi- és kommunikációs fejlesztés

Az óvodai élet különböző tevékenységeihez kapcsolódva játékos módszerekkel történik a gyermekek szóbeli kifejezőképességének megalapozása, fejlesztése. A pedagógusok játékos módszerekkel és változatos tevékenységekkel biztosítják a szlovák nyelvű foglalkozásokra való ráhangolást, a folyamatos motiváció fenntartását. Az intézmény komplex művészeti tevékenységét áthatja a célnyelv mindennapi használatára, a szlovák nemzetiségi lét megóvására való törekvés. A munka folyamatának

¹ Tótkomlós (Slovenský Komlőš) a dél-alföldi magyarországi szlovák települések tipológiai rendszerébe tartozó város. Lakosságának száma 6638 fő, ebből 20 % vallja magát szlováknak.

² Az összevont intézmény neve: Szlovák Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola és Óvoda, az igazgató: Laukó Zsuzsanna, a vezető óvónő Moravszkiné Paulik A Katalin.

³ www.tkszlovakiskola.sulinet.hu/ovoda.htm. Küldetésnyilatkozatunk, minőségpolitikánk

⁴ Helyi óvodai program 23. o. www.tkszlovakiskola.sulinet.hu/ovoda/Pedagogiai Program 2013. - eredeti.pdf

összes területét átszövi a magyar és a szlovák nyelvi-kommunikációs fejlesztés összehangolása. A gyermekek fejlesztése mindig a természetes helyzeteknek, az adott konkrét szituációknak megfelelően történik. Az óvodapedagógusok a szlovák nyelven folyó kommunikáció formáit a gyermekek érzelmi biztonságának megtartásával, természetes szituációkban alkalmazzák, a nap folyamán visszaköszönő dialógusokkal segítik az utánzáson alapuló nyelvelsajátítást.

Szlovák nyelvű irodalmi, zenei, vizuális tevékenységek

A nemzetiségi irodalmi nevelés alapvető feladata, hogy megismertesse a gyermeket a szlovák alkotások gazdag világával, a népi kultúra tradicionális elemeivel⁵. A kétnyelvűség folyamatosan jelen van az irodalmi, a zenei és a vizuális nevelésben, valamint a napi gondozómunkában. A szlovák nyelvoktatás heti 16 órában történik⁶, ezt kiegészíti a rendszeres nemzetiségi szlovák nap és az ének-zenei nap. A többi délelőttön a szlovák mondókák, versek, mesék közvetítésével és rendszeres vizuális tevékenységgel folyik az élményalapú tapasztalására épített, sokrétű művészeti tevékenységgel társított alkotómunka.

A különböző életkorú csoportokban a szlovák naptári év jeles ünnepeire hangolt tematika alapján válogatott folklóralapú, klasszikus és kortárs művekkel, népi játékokkal, szólásokkal, közmondásokkal és szokásokkal ismerkednek a gyerekek. A ráhangoló motivációs szakasz előkészítését könnyebbé teszi az a tény, hogy az óvodások sok szlovák gyermekirodalmi műnek már ismerik a magyar szövegváltozatát (Például: *Slimák, slimák vypust' rohi – Csiga-biga gyere ki; Husky moje pod'že domov – Gyertek haza libuskáim*).

Az irodalmi törzsanyaghoz tartoznak a következő szemelvények: *Čo sa zmenilo, Každá veverička domček hľadá, Mišky, mišky, Hlava, ramená, Cip cip cipovička, Jeden kováč, Kom, kom, kominár, Rež rež, drevo rež, Tídlí tídlí na kružlíky, Cigo-rigo, Fúkaj, fúkaj vetričku, Spadla hruška, Padá lístie, šuhoce*. Az óvoda munkatársai a szlovák nyelvű bemutatásnál és gyakorlásnál szemléletes hangoztatással, a szöveg- és mondatfonetikai eszközök célszerűen kidolgozottságával segítik a művek befogadását. A magyar nyelvű gyakorlati munkában eredményesen alkalmazott módszertani eljárásokat adaptálják a nemzetiségi programra: élményközpontú mondókázással, versfeldolgozásokkal, változatos mesepedagógiai szemlélettel, mesereprodukciós eljárásokkal fejlesztik az idegen nyelvi kompetenciákat, így a nemzetiségi óvodai élet mindennapjaiba beépülő didaktikai eljárásokkal hozzájárulnak a megfelelő szintű irodalomértéshez, a szlovák nyelvi kultúra átörökítéséhez, a korai olvasóvá neveléshez.

Az óvoda zenei nevelési programjában is megjelenik a szlovák kulturális értékek átörökítése: a zenehallgatási anyag meghatározásánál az óvodapedagógusok figyelembe veszik a gyermekek nemzetiségi hovatartozását is (*Magyar Közlöny*, 2012. 28229. o.). A felnőtt minta spontán utánzásával az éneklés és a zenélés a gyermekek mindennapi tevékenységének szerves részévé válik⁷. Az ének-zenei fejlesztés tartalmában szlovák énekes mondókák, dalok, páros és csoportos játékszövegek szerepelnek (Például: *Zajáčik do lesa; Prší prší, len sa leje; Kolo, kolo, mlynské; Červené jablčko*). A gyermekek rendszeres néptáncos foglalkozáson ismerkednek a tradicionális tánclépésekkel.

⁵ Helyi óvodai program 31. o. [www.tkszllovakiskola.sulinet.hu/ovoda/Pedagogiai Program 2013. - eredeti.pdf](http://www.tkszllovakiskola.sulinet.hu/ovoda/Pedagogiai%20Program%202013.%20-%20eredeti.pdf)

⁶ Helyi óvodai program 16. o. [www.tkszllovakiskola.sulinet.hu/ovoda/Pedagogiai Program 2013. - eredeti.pdf](http://www.tkszllovakiskola.sulinet.hu/ovoda/Pedagogiai%20Program%202013.%20-%20eredeti.pdf)

⁷ Helyi óvodai program 33. o. [www.tkszllovakiskola.sulinet.hu/ovoda/Pedagogiai Program 2013. - eredeti.pdf](http://www.tkszllovakiskola.sulinet.hu/ovoda/Pedagogiai%20Program%202013.%20-%20eredeti.pdf)

A vizualitásközpontú információszerezés terjedése nyomán szükség van az óvodai irodalmi- és anyanyelvi nevelés tartalmának és gyakorlatának folyamatos megújítására, összehangolására, a módszeres eljárások, a célirányos motivációk állandó frissítésére, így nagyobb teret kap a kortárs vizuális kultúra beépítése a művészeti nevelés folyamatába, a modern technikák alkalmazása a szlovák nyelvű vizuális foglalkozásokon.

Hagyományápolás a nemzetiségi önkormányzattal és a helyi szervezetekkel

„A nyelven kívül éppen a közösség egyes – ünnepkörökhöz kötődő – szokásai, az anyanyelvhez kötött folklór őrzik legtovább, sokszor a nyelvet túlélve a közösség nemzetiség-etnikai jellegzetességeit, típusjegyeit, hovatartozását” (*Mátrai Erdődi, 2006. 5. o.*). A tótkomlói hagyományőrző pedagógusok munkájához sokrétű információt szolgáltatnak az alföldi szlovákok világát, népi kultúráját feldolgozó honismereti munkák. Gyivicsán Anna, Krupa András, Zsilák Mária, Tábori György, Lugosi Mátyás, Koppány János, Chlebniczki János, Szincsek János, Lopusni András gyűjtései, néprajzi vonatkozású tanulmányai őrzik a dél-alföldi szlovákok hiedelemvilágának, szokáskörének, hagyományának leírásait. Ebből a gazdag anyagból merítenek a pedagógiai programok összeállítói és a település fesztiváljait, jeles napi programsorozatait rendező szakemberek

Az ÓNOAP kiemeli az óvodapedagógusok kiterjesztett szerepét a nemzetiségi szervek és a helyi közösségek életéhez igazított kulturális programok szervezésében: „a nemzetiséghez tartozó gyermekeket is nevelő óvoda kapcsolatot tart az érintett nemzetiségi önkormányzatokkal, szervezetekkel” (*Magyar Közlöny, 2012. 28227. o.*). A Laukó Zsuzsanna igazgatása alatt működő Szlovák Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola és Óvoda elsődleges feladatai közé tartozik a szlovák kisebbség élő tradícióinak megismerése, ápolása⁸, ennek megfelelően az intézmény részt vesz az Országos Szlovák Önkormányzat, a helyi szervezetek, kulturális intézmények, a Tájház munkájában⁹. A gyermekek a szlovák nemzetiségi kultúra átörökített tradíciói mentén ismerkednek a történelmi értékekkel, a mindennapi élethez, jeles napokhoz kötődő szokások rendjével, s műsorszámakkal rendszeresen bekapcsolódnak a település folklórprogramjaiba.

Összegzés

Az tótkomlói nemzetiségi óvoda nyelvi-kommunikációs fejlesztésének, művészeti és hagyományápoló programelemeinek és az óvodapedagógusok kimagasló szakmai munkájának köszönhetően egyre több kisgyermek kéri felvételét a két tannyelvű iskolai osztályba. Az óvodai nevelés a családi neveléssel együtt, azt kiegészítve szolgálja a gyermek fejlődését. Az együttműködés formái változatosak, a személyes kapcsolattól a különböző rendezvényekig magukban foglalják azokat a lehetőségeket, amelyeket az óvoda, illetve a család teremt meg.”¹⁰ A nemzetiségi léthez különböző módon kötődő szülők pozitív módon befolyásolják a gyermekek szlovák kulturális kötődését,

⁸ Helyi óvodai program 16. o. www.tkszlovakiskola.sulinet.hu/ovoda/Pedagogiai_Program_2013_-eredeti.pdf

⁹ Az óvoda az alábbi szervezetekkel épített ki kapcsolatot: Szlovák Nemzetiségi Kultúráért Alapítvány, Szlovák Önkormányzat, Cigány Kisebbségi Önkormányzat, Nyugdíjas Klub, Idősek Háza, Idősek Napközi Otthona, Szlovák Klub, Száraz-ér Társaság

¹⁰ Helyi óvodai program 51. o. www.tkszlovakiskola.sulinet.hu/ovoda/Pedagogiai_Program_2013_-eredeti.pdf

ezért a Moravszkiné Paulik A Katalin intézményegység-vezető által kidolgozott helyi óvodai program prioritásként kezeli a családokkal és az iskola pedagógusaival való szoros együttműködést.

Felhasznált irodalom

Mátrainé Erdődi Valéria (2006): Szlovák nemzetiségi óvodai nyelvi nevelés az észak-magyarországi régióban. *Miskolci Pedagógus*, **38.** 5. sz., 5.

Patay Gábor (2009): Egyre kevesebben használjuk az anyanyelvünket. *Budapesti Szlovák*, **14.** 6. sz., 1.

Magyar Közlöny 2012/171.

Helyi óvodai program

URL: <http://www.tkszlovakiskola.sulinet.hu/ovoda%20pedagogiai%20programja%202013..pdf>

Jelentés a nemzeti és etnikai kisebbség helyzetéről.

URL: <http://www.kisebbségiombudsman.hu/data/files/205104474.pdf>

Chlebniczki János (2000, szerk.): *Komlósska čítanka – Komlósi olvasókönyv. Slovenský výskumný ústav, Békésska Čaba.*

Magyarország Kormánya J/12618. számú Beszámoló a Magyarország területén élő nemzetiségek helyzetéről (2011. február —2013. február).

URL: www.oslovma.hu/XXX/NemzBesz.pdf

Czégény Mária (2010): *Szlovák nyelv az óvodákban és iskolákban Magyarországon – Slovenský jazyk v školách a škôlkach v Maďarsku.* Szlovák Pedagógiai Módszertani Központ, Békéscsaba.